

Kusuñtú – Description

(cérémonie/fête lancement orthographe)

yíre dídzé ba lísi bé íbíisé mɔrɔnsító na kalátó ka wılı dıkpendé mɔ.

Dań bíja tení ní ka mε bunsé mílisé sule na saláa si tooro mεé ba lísi qań íbíisé ka wılı qań dıkpendé, na dań ákpáa bádzé ba lísi be, ba ɳeli íbíi bíya bań na kaménoo.

Bú nańdε yíre yε dzínjááré gbɔngbɔńka fá dıkpendé. Títé na kú fili bu yíre djuń ba baga fá dıkpendé yá. Bádzé kpatáá ba-á serí fá dıkpendé dzútó sibína mε koń, na ígbésé ntı ntı nsı Bagó, kúlúmí, Teesa ka kúlú ka la, Bvná wári bádzé ba-á kpínaru fá gboń kuń dzútó sibína mε koń nsı Louise, na qań gbeteretí tumóre djuń mε nsı AZOTI na o-álv. Bu yíre djuń kufolóníŋe tuutuúmaa ba lína .

Ákpáa kpátáá yoosí bé buńńí dzonjúna lí ka tɔntómo ka fɔsí ákpáá na bádzé ba ɳeli bé íbíisé suń mó álı bu qe fá-ı o só sóre, ɳú ná bári bé buńńí anjelíyanbá íbíisé, nsı Amíínu, Barííwu, Fígí, Waabu, Fusééni, Sumeelaŋ, Taaratu, ba lísi Fuseeni yé faawí fá dzama nséé bu saasí ná álı bu kóo talı dzaní ní qe yíre.

O faawí mε, o wılı sı títé na bú sáásí qań dı babá dzonjúná Oqú dzeríwó mɔrɔnsí ya fɔkíre ka fá qań ígbé kádzé ba-á yásı SIL mó, sı o-ó ɳeli bá mɔrɔnsı fá-ı o dıkpendé tɔntómo. Bíláá ba ná kpa fá-ı sı ba mui, o kóna ákpáa bá wılı bέ bu dzuńtó. Búńńí Óqú tiri Ísífu na fúúqu ba kó-o ye bu dzuńtó ka búntí ka la. Ba talı bέ ba kpála noníŋe ɳule ka sáásı wíltí qaaba na birigeedji.

Ba ná wílí mínaá álı díbóle qırı, búńńí ba kó-o fɔrı káma bu díbóle ba-á dí wáala akpína anjó feé buká ígbé karı, ‘Affaire Social’ kpála noníŋe ɳırı ba-á wılı

faraánsi n̄ ka, ba-á fá awtlíanba kudzɔnúŋe búná kpátáa yélé díkpendéńka kóo saala.

Bu saa mínaá álı bınsé saláa sunáára títe AZOTI kpaa kóo kɔn̄ bınsé míílisé sile na buńse qıdzvlele me. Bu wári faawí kádzé ákpáa mí nsı mó mó yé fá baa anjó káséráse. Bıláá AZOTI suńsi ígbésé na aŋelianbá íbíísé, báná yé túmúre na kaménóo na faala álı dzaŋ nđe yíre ba-á wılı íbíísé. Bıláá bu d̄é fá ba-á anjú kasuňasé fée álı ba mań bɔnúŋe.

Búná wári-í ba kpáá wılı íbíísé karı karı. Sı we ákó na díkpeere bu d̄é fá ákpáa álı ba-á fá wiláse Álúlú-lúyi. Bu wári kufɔlɔnúŋe ntı ntı lí ka só sɔrɛ tarímɔ álı bu-ú kúúsi nbéj pılı sín̄. Bu wári dájí túmúre d̄ɔd̄ɔwa ŋuru Louise lí ka tɔŋ fá ákpáa díkpendé mɔrɔnsító na kálátó kadzuvwásé na anfanísé bu yé tíibí gbɔngbɔníkaa fá dájí bíya bíya káma díkpendé dídzé ba táa mɔrɔnsí mɔ d̄i wéa nsı atesíbúná.

Bu yíre díjí dájí kufɔló kpínáná kó-ɔ yúgú nɔyíya karı sooníí álı barı kó-ɔ lé bendíre ka la. Bu wári bukɔ́ saga. Dájí kusu kpéra lí ka kpe kusóo ka saasi dájí d̄ɔd̄ɔwásé na dájí dzónjúna.

Títe na bu bárí býñí dájí agéanjó túmúre AZOTI lí ka fɔsí díkpendé, na ígbé kádze ka ŋeli íbíísé, Bıláá sı díkpendé n̄ d̄öḡó bú tarímɔ káma yíre ɖırı báj kɔ lá ka yele ná rú. Ɗı sújí nów dájí gbógbó káma bɔnjímíre ɖırı kpákpá taa kɔrɔ futóo, séé ŋá gbógbó na díkpendé n̄ dzu sibína me.

Dájí d̄ɔd̄ɔwa tɔntɔnímɔ wári, dájí katinsiya bári. Bu wári bádze kpatáá ba kɔń bé mó dzú ka d̄i d̄i díto.

Búdzé kpatáá we bu-ú yé dájí díkpendé sukúru tútúbúka me.

ABRETE Aminou

(marriage – fête)

Alííwu na Ámiiná iye Bókoyi tité na nobóré nsáásı, Alííwu na ñeli ó kólú o
kóbí Ámiiná, buká batée dzúna kéfíya na fósáná bárí, búj ba kperé tófísé.

Alaamísı yíre nanbónı ló ; tabá na aláa tuutúma fú dóna ka talı Ámiiná díya
me buká Ámiiná ságá kakpáa ló busáa o kasıña warakú ; o-ó séri gágágá.
Buláá batalí bé aláa síj kvtóó me, búnú tabá luj díya me ka ya Ámiiná ka luj
ná-i nɔnóó me. Búj o tɔj fá-i si ó saga gbeeráa ló. O sagá bé búnú tabá fá wíláa o
ló.

Buláá aláa gbógbó luj ba-á maíj fá-i bɔníje, ba-á kpé iye kusúje, na
aduwaná. Tabá dú fá-i láalı o-karásé na o bɔníje. Ámiiná ná wí si ádetíre bári,
bóka o-ó lí o-afá na o-ababa qíya me.

Bu búnti we fá-i nsı o-ó lá saráka méá. Bú ye qíbole qırı mój, búnú ba yálı ámá
dísé síj me ná yéetí na sóná lútó, na faráa. Bée bee ní ñeli, ní yé ní yúgú bú.
Bu dé fá báa aŋú, dóomi Alííwu yé gírimátíá, dikpendé me baa aŋú dzí ñíí.

Bu kasáara aláa yé ditóníje munáá álı kufilitíya buká ba aŋú ná dí nsı o na
ñelí bé , ka desı fá qíto. Kufilitíya ababána na alufásé na akpáa tuutúuma ka
kpína Alííwu na o-álv díí saga dzinjíri gbongbońka me, búnú imáámuv lísı iye
seríya ka svlv fá bé.

Bu nanbóní lí, búj ba díí só-i ka fɔlì fá-i. Kufɔló sagá tútúŋé, álì bu taí fá bé nsí bá yálì kpína. Kasáára búj Alííwu o-difóna gbóo fɔlì fá bé álì kufilitíya. Bá aŋú ná fɔsi bé sì bána bindíre , burukúu n̄ bɔŋ fá rv.

AFFO Amissa Atcha

(décrire village K. – mosques, arbres,...)

Kusúntú yé qipendé dídzé qì we samásə bɔnɔɔ bɔndíya fɔoló, qí na samásə yé o tararasé ákó na sùle, gégéré lí ba sínsi qí buká ló tóna qí ka bürnsi. Dí-i kpáa yé afaránbáa, ba-á lísì fɔrɔmíŋe gbóó.

Kusúntú wená kakpenbíse ákó na qíkpeere buká qíkpendé ba-á andí wená dzonjúna tútúbúŋjø. Dzoníŋe kpátáá dzonjúna gbɔngbóŋjø yéa Babá « Sabi ODOU Djeriwo », ŋúná wenáá kafankádze. Amá tité na bú talì ŋúná dzoníŋe nsí« AGBANGBA Djibrine, ALASANI Djantakusé, AFO Koto Kunga, ODOU Djeriwo, AKOERAN, AFO Worou Issifou, Salifou Idrissou » téé sagáa ka la. Kusúntú kantóŋ ákpáa kpátáa we mímísé saláa qídzulele, ba téé yé bádze ba-á sítj beníŋe buká ba me barí ná fɔsi burukúu. Kafankádze fɔoló tuutuúma yé a fɔsiyanba burukúu nsí laaríbuńba, dziŋírisé bú ka dé nsí medíína me n̄sé. Kufunjóníné ludzvø ka téé wená « Daaba, Bakosila, Basseguem, Bafompiri, Kori-kori, M'BOSSA » ŋíná wári dídzulele tí kó-o sulu « kóláŋá ».

Yalibúŋe tóna qí ka bürnsi, ŋi yé búdzé bu-ú qá kusúntú akpáa wosíŋeá, ŋi we fá bé qaqáa me nsí ba burukúu wa. Bée n sítj n̄ gé ŋi me bú we nsí lɔkɔ méé n̄ we n̄ gé, yalibúŋe ŋíj lekína me ba ká gbɔnúŋé ba-á lí ba-á dzú ba fááse.

Bú nańkasáa bée n talí ḥvrv kpákpá fáa me ka síj n táká ná fáa nɔtísse. Bée n lúj Kusúntú lóo me dzadzíŋe na náŋe lólo súúría kú, bée n síj n gé túníŋé dzeŋelí nsı ḥí qı̄ tlı̄ burukúu.

Díabá « gueđesú » yéa ḥvdze o té ka kɔŋ qikpendé qíj me, bée n talí qikpendé me nɔníŋe kótó-kótóŋe súúría, bɔníŋe ba-á mana ḥí, kafankádze nɔníŋe mató bentú, láyísé we. Bée n lí na samásé n lúj qikpendé me, bée n talí kpókpó me, bée n kúlú n bɔnɔo bɔndíya n lá Goubi na Bago, bée n kúlú n bɔnɔo bɔnbíre n la kamboli álì Benee me.

Kusúntú yé qikpendé qídze qı̄-í lé ḥɔrvba, qíto fú yábá, kúse we.

AMEDOU A. Barihou

(funéraille)

Búná Kusúntú kantóŋ dzonjúná SABI ODOU DJERIWOI Símɔ.

Alaamísı kasáára tibíre me, ákpáá ná dó bárí, buláá ma babá kɔŋ ka kɔ maí fáj booroo gén gén búj ma ḥaj ka dzoro.

Má kpálá be ka lı̄, búj má ná ma babá síj gberéna o-ó sélé, o léŋíre ná maí kpi-kpi-kpi, ma dzorónsi ma sɔɔ sı̄ má bisií sı̄ be yéá, buláá má ná sı̄ má babá ná wí. O sílumó ná kpaí bere-bere, o-ó wí nsı̄ búna kokólo mó.

Đoo ma dzoró bé, ma taa ná tá ma babá wí mínaa. Đikpendé gbagbaraa me, ákpáá ná wí, akokóná svgú nsı̄ fefétɔ na fosí be kurvngbóo na bvú yé akokóna mó. Báa ná lé n mí wíníŋéá.

Buláá ma yúgu ka dzuij sì ñari yé dikpendé mε. Ma afá ná tɔj fánsi, qáj dzoñúná, ODOU DJERIWO Síbúwa. Buláá maá bísi ma afá sì o-ó téé báá? Ma afá ta pílí kpá fajñ ñariú.

Bádzé ba tá téé té ka mí mó lí ba nɔníjε me baá bísi sì aŋé kɔŋáa? Barí mí bέ, ba tá fá ídzáa. Bu kasááráa kajñ, áláa bariníjε falakí-falakí atε, baá bílíjí, ba ákúna bóli-bóli, ba fɔrɔ-fɔra ná nyémɔ. Abenbelaná lí, ákpáa lína tɔ̄sise, na fitílasé ; bu wεe yá nsı akpáa na lí bέ ba-á sajñ ñmelvná-mó.

Ñaíndare dɔgɔ barí, bu yelé ba síj-síj dóná dzajñ kúnbá-kúnbá. Dikpendé kpatáa dzú bíti, dómo kelí bíya bádzé ba fejñ ka lı mó sibíná mε.

Bíya barí tá taa pílí bá bísa. Na kú fili o ñuñtó yíre, agolubá dikpendé mε dzú ka dí ba bɔɔ, buká dɔ́dʒwase na agbérise síj, baá wílí bέ nsı ba yé bέ bá ba lí. Dzoñúná ñúj qíya mεé ba bá o atesibɔɔ, ka kpegína o babá ní kɔ.

Ba bá kú ku wuruj, ba dí kumε sumáa na káráúsε. Ba yé agbogbosé gbɔngbońsε fá ñórúba. Ñórúbá lína akpejaná ntı ntı. Bu nanbóní lí, gbaálaná lüdzv-mε, asóri tíba sáásı sulútó mínnáá álı asubáa.

O ñuñtó yíre, ákpáa tuutuúma dí-i síj díbenbelee gboó lí ; bɔndíya na bɔnbíre na bá sɔj ná bádzé baá kóná-í mó. Lóóríse talí saláa sunú sì sí bέ-í ka kɔj. Lóórí kádzé ka té gboó mεé bá dí-í na adákaá karí ba fúsí kέ Tógó túúta díúre. Akpáa súúri lóóríse, Sódzasé gboó we karí mε na ba ágaítáná buká baá fílíjé baá kɔj.

Đanba kusukpéra ná kpé kusúnjé baá délií buká baá wí na. Ba talí be o qíya mε, ágolubá dójé n ba tuutúuma lísíyá adákaa lóórí mε ka laná atesibɔɔ dziboo.

Ba yé bé bá dú adákaá bóo me, bújy bá yé salanj ka dú. Ba bári bé, buláá Fáda kóo
solvu oló títee ba kpaa fúsí atesibóo. Ba nyúnbé-í ka bári buláá baruníjé na fá idzá sì
dzonjúná lafu sibuv. Akpáa búnti ba díse me na wíninjé buká baá súlv fá-l.

SAMANI A. Figuinandi

(football – sport)

Sáa karí me Kusúntú búna ba aŋú bɔ̄lv maňtó yé nɔ̄yaséa fárv dí na ɖań ɖi babána lekína me.

Búná n̊de qíbóle ɖań ɖi babána ná téé ɳeli ya s̊i bée kv téé fulí-ı í dzu fáásə, kéré nasósó álì kádzaná falakító. Bu yelé Kusúntú bíya bádze bana mań bé bɔ̄lv yé n̊o kari-kpákpa, ba t̊nsi ɖóna bá-a sáa anké bvká ba-á qú biyé-biyé na bée bvkóo ye s̊i ba bɔ̄lv, yaa ba awubíse ɳmée ; na bá pílí yúgú bína ka ɖi nyar ná fɔ̄lībɔ̄.

Bée búna aŋú dzúa bɔ̄lv maňtó nasósó bu n̊ ta pílí ka k̊o sulu fáa me amé ı babá wáru, séé amé ı babá mań n̊ ɔ̄ búná ka yele n̊ do kvdzóo. Beé bu dí s̊i n afá bálì ɖíto ka fánì be n yé yańgétó bój , ɔ̄ bálv pílì ka ná ɔ̄-ɔ̄ yoná-ı.

Bu yele waala na kvŋjɔ̄o m̊ee bíya baa aŋú we, bój yíre ɖíri bu yé mamasi s̊i búna baa aŋú ɔ̄ babá ná m̊onsu ɔ̄-ɔ̄ dzú na sukúru. Buná baa aŋó mí tvtvŋé s̊i ɔ̄ babá dzuná-ı sukúru bu yele bíya ná yé túmúré tarímo sukúru me bu ka ba-á mań bɔ̄lv bílá.

Bu kéré bu yé yína ɳaale bíya baa ánì dzíŋ sukúru gbɔ̄ngbɔ̄nka me (Koloodzi). Bíláa alaadzi binátí k̊oń s̊i ɔ̄ kpína dikpendé ka ɖjögó ba bɔ̄lv bíya, ɔ̄ fití be, bíya gbóo ná yé bv-ú dé fá ɖikpendé.

Biya bań dzaná ná mań fá dáń ɖikpendé Togo bɔ̄lv sileń me , ba dzuńtó m̊onsi fá du ɖikpendé sóo, ba mí ɖáń yóga Togo kónasé me kpátáá. Kéré Dapańgo ka la Baassari ka k̊oń Kara álì Lome ba-á ɖi ba bɔ̄lvse ntí ntí.

Đzań me ɖáń ɖikpendé búna baa ánì na mań bɔ̄lv ns̊i yofo bíya bádzé ba-á yá s̊i Barcelónia.